

OPStuki 2016 – Paikallisen opetussuunnitelmaprosessin tukikoulutus Savonlinna 8.10.2013

Merja Kuosmanen – lehtori, opskoordinaattori, aluekouluttaja

**Heli Lepistö - rehtori, OPStuki2016-hankekoordinaattori,
aluekouluttaja**

**Savonlinnan normaalikoulu
Harjoittelukoulujen eNorssiverkosto**

OPStuki2016

TAVOITTEET

- **vahvistetaan opetussuunnitelma-osaamista ja tietoperustaa,**
- **vahvistetaan edellytyksiä johtaa ja koordinoida paikallista prosessia,**
- **parannetaan edellytyksiä kehittää opetussuunnitelmaprosessissa käytettäviä työtapoja ja lisätä prosessin avoimuutta ja yhdessä tekemistä,**
- **tuetaan paikallisen työn yhteyttä valtakunnalliseen opetussuunnitelman perusteiden uudistamistyöhön.**

OHJELMA 8.10.

- 8.45 Ennakkotehtävän purku kahvitellen ja ryhmäytyen
- 9.15 Tietoisku I
OPS2016 – työn taustaa ja perusteita
- Tietoisku II
Toimintakulttuuri
- 11.15-12.15 Ruokailu
- 12.15 Tietoisku III
Mikä on prosessi?
Osallisuus ops- prosessissa
- 14.00 "Ajatusten tuuletus" kahvin lomassa
- 14.15 Kuinka oman kunnan / koulun ops- prosessi
käynnistyy /etenee
- 14.50 Päivän yhteenveto
- 15.00 Työpaja päättyy

Mitä?

www.oph.fi/ops2016

- Etusivun uutiset
- Tavoitteet
- Aikataulu
- Työryhmät
- Paikallisen työn tuki
- Luonnokset
- Blogi

TEKSTIVERSIO PÄ SVENSKA 🔍 🔍 HAA

OPS 2016

ETUSIVU TAVOITTEET AIKATAULU TYÖRYHMÄT PAIKALLISEN TYÖN TUKEA PERUSTELUONNOKSET TAUSTAMATERIAALIT

OPS 2016 - Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistaminen

Valtioneuvosto antoi 28.6.2012 asetuksen perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta ([Valtioneuvoston asetus 422/2012](#)). Asetuksessa määritellään tavoitteet esiopetukselle, perusopetukselle, lisäopetukselle sekä perusopetukseen valmistavalle opetukselle. Asetus sisältää myös perusopetuksen tuntijaon sekä joukon mm. kielenopetusta ja erityistä tukea koskevia säännöksiä.

Opetushallitus on käynnistänyt valtioneuvoston asetuksen pohjalta opetussuunnitelman perusteiden valmistelun esiopetusta, perusopetusta ja lisäopetusta varten.

Esiopetuksen, perusopetuksen ja lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet valmistuvat vuoden 2014 loppuun mennessä. Uusien opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti laadittujen paikallisten opetussuunnitelmien tulee olla hyväksytyinä siten, että niiden mukaiseen opetukseen voidaan siirtyä 1.8.2016 alkavan lukuvuoden alusta lukien. Perusopetukseen valmistavan opetuksen perusteet on uudistettu vuonna 2009, eikä niihin tässä vaiheessa tule muutoksia.

Opetushallitus julkaisee näillä OPS 2016 -verkkosivuilla tietoa perusteiden laadinnan etenemisestä sekä tukiaineistoa paikalliseen opetussuunnitelmatyöhön valmistautumiseen ja työn toteuttamiseen.

OPETUSHALLITUS

Koulutuksen ja opetuksen peruspilarit

Koulun perustehtävä

Perusopetuslaki

2§ 1 mom

- Tuki oppilaiden kasvulle ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen.
- Antaa elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja.
- Esiopetuksen tavoitteena parantaa lasten oppimisedellytyksiä.

Opetuksen järjestäminen

Perusopetuslaki

3§ 2 ja 3 mom

- Oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti siten, että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä.
- Opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa.

Oppilaan oikeus

Perusopetuslaki 30§

1mom

- Saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta sekä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti sen tarpeen ilmetessä.

Opetuksen ja kasvatuksen tavoitteet

VNA 422/2012

2§ Kasvu ihmisyyteen ja yhteiskunnan jäsenyyteen –

Millaiseksi ihmiseksi kasvatetaan

3§ Tarpeelliset tiedot ja taidot

4§ Sivistyksen, tasa-arvoisuuden ja elinikäisen oppimisen edistäminen

Opetussuunnitelman perusteiden asema

Opetussuunnitelman perusteista

OPH päättää opetussuunnitelman perusteista.

Perusteet hyväksyy Opetushallituksen pääjohtaja.

Perusteet ovat määräys, joita on velvoittavana noudatettava.

Perusteet laaditaan laajassa yhteistyössä sidosryhmien kanssa.

Valmistelu on avoin prosessi, joka sisältää useita kuulemisia.

OPS perusopetuslaissa ja -asetuksessa

- Opetuksen järjestäjän tulee **hyväksyä** opetusta varten opetussuunnitelma.
- Opetussuunnitelma tulee **laatia yhteistyössä** kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa.
- Opetuksen järjestäjän tulee **määrätä** kodin ja koulun yhteistyöstä sekä oppilashuollon järjestämistavasta.

Mikä on opetussuunnitelma?

- ”Opetussuunnitelma on suunnitelma siitä, mitä koulussa pitäisi opettaa.”
- ”Se on ennalta laadittu kokonaissuunnitelma kaikista niistä toimenpiteistä, joilla pyritään koulukasvatukselle asetettuihin päämääriin.”
- ”Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty.”

(Päivi Atjonen)

Opetussuunnitelma

- Opetussuunnitelmatyössä ei ole kysymys pelkästään asiakirjan tuottamisesta.
- Opetussuunnitelma on strateginen työkalu (koulun työsuunnitelma, opettajan vuosisuunnitelma, oppilaan oppimissuunnitelma, HOJKS)
- Opetussuunnitelma on opettajan pedagogisen johtajuuden ja ammatillisen kehittymisen työkalu.
- Opetussuunnitelman tulisi olla opettajan, oppilaan, opiskelijan ja huoltajien yhteinen työväline. Se rakentaa oppilaan oppimisen polun.
- Opetussuunnitelma on keskeisin dokumentti, jolla yhteisö ilmaisee koulutusta koskevan tahtonsa.

OPS työvälineeksi

- Perusopetuksen laki ja -asetus / lukiolaki ja -asetus
- Valtioneuvoston asetus perusopetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta / Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta
- Esi- ja perusopetuksen perusteet / lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet
- Paikallinen ops (linjaukset, strategiat, arvopohja, muut päätökset, huoltajat, omaleimaisuus)
- Koulun ops (opetussuunnitelmakoordinaattorit ja -työryhmät)
- Käytännön toteutus ja arviointi

Paikallisen työn kysymyksiä?

Kuinka hyvin perusopetuslain ja asetuksen keskeiset kohdat tunnetaan?

Millaiseksi näemme opsin luonteen ja merkityksen?

Mihin opsia tarvitaan?

Millainen ops meillä on? Kuinka sitä käytetään?

Peruskoulun opetussuunnitelmat

1. Peruskoulun opetussuunnitelma-komitean mietinnöt I ja 2 (POPS I ja POPS II)
2. Opetussuunnitelman perusteet 1985
3. Opetussuunnitelman perusteet 1994
4. Opetussuunnitelman perusteet 2004
5. Opetussuunnitelman perusteet 2016

Mitä? - Oppiaineet ja tuntimäärät

* mahdollinen lisäys (+3) päätetään 2013

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Yht.
Vanha	19	19	23	23	24	24	30	30	30	222
uusi	19	19	22	24	25	25	29	29	30	222*

Tuntijakoratkaisu

- Nivelvaiheet 2. ja 3. lk:n sekä 6. ja 7. lk:n välissä
- B1-kieli alkaa 6.luokalla
- Ympäristöoppi 1-6. lk
- Uskontoa 1 vvt vähemmän
- Historiaa ja yhteiskuntaoppia 2 vvt enemmän (4-6 lk)
- Taito- ja taideaineiden välystunteja kaikille = mu 1, ku 1, li 2, kotitalous taitai-aine
- Valinnaiset 9 vvt (-4 vvt)
- Valtio tukee A2-kielten opetusta, tarjoaminen pakollista?

Paikallisia kysymyksiä

- Nykyinen tuntijako – tuleva tuntijako?
- Luokkakohtaisten tuntijakojen vaikutus?
- Opettajatilanne?
- Miten siirtymä uuteen opsiin hoidetaan?
  - Tuntimäärien täyttyminen
  - Päätösarviointi
  - Kielten opetus
  - Painotukset
  - Uudet oppimateriaalit
  - muuta

Miksi uusi ops2016?

- Koulua ympäröivä maailma muuttunut olennaisesti 2000-luvun alun jälkeen – globalisoitumisen vaikutus ja kestävän tulevaisuuden haasteet
- Yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen on muuttunut – kestävän tulevaisuuden rakentamisen taidot
- Opetuksen sisältöä, pedagogiikkaa ja koulujen työkäytänteitä on tarpeen tarkastella ja uudistaa suhteessa toimintaympäristön ja osaamisen muutoksiin

Miksi uusi ops2016?

Miksi vuoden 2004 ops ei enää riitä? (vrt. Opettaja)

- Oppisisällöt ovat liian laajat. Aihekokonaisuudet ovat jääneet irrallisiksi.
- Kasvatuksen ja oppimisen tavoitteet on selkiytettävä.
- Työtavat ja oppimisympäristöt ovat muuttuneet.
- Oppilaiden hyvinvointiin on kiinnitettävä huomiota.
- Taito- ja taideaineita toivotaan lisää.
- Arviointi on kehittynyt monipuolisemmaksi.
- Kodin ja koulun välinen yhteistyö on muuttunut.
- Vuoden 2004 ops ei vastaa koulujen ja oppimisen tulevaisuuden haasteisiin.

Koulutusjärjestelmästä ja opetuksesta nouseva muutostarve

- Onko koulu innostava paikka, jossa oppilaat voivat tuntea olonsa hyväksi ja viihtyä?
  - Mm. kouluterveystutkimukset, oppilaiden koulukokemukset
- Mihin suuntaan oppimistulokset kehittyvät?
  - Kansalliset ja kansainväliset arvioinnit ja vertailut
- Mitä opettajan työ oikeastaan on?
  - Mm. PISAn tausta-aineisto
- Opsin perusteet ja/vs. Paikallinen ops
  - mm. koulutuksen arviointineuvoston arviointi

Koulukokemukset ja hyvinvointi

Koulutuksen seurantaraportti 2012:8
1994-2010

- Koulusta pitäminen: yli 50 % paljon/jonkin verran
- Kouluun sitoutuminen: +
- Kuormittuminen: 26%/5lk ** 45%/7lk ** 91%/9lk
- Opettajan ja oppilaiden väliset suhteet: +
- Oikeudenmukaisuuden kokemukset: +
- Oppilaiden väliset suhteet: -
- Koulussa koettu turvallisuus : kiusatut 5%/6%
- Vanhempien tuki: +

Oppimistulosten arviointia

Oppiaine	Tytöt	Pojat	Huomioita
Äidinkieli +/-	Tyydyttävä	Kohtalainen	1/3 osa pojilla kirjoitustaito heikko. Kertovien tekstien tuottaminen kehittynyt.
B1 -	Tyydyttävä	Tyydyttävä	Suuria alueellisia eroja.
Matematiikka -	Tyydyttävä	Tyydyttävä	Pojat: Osaavat päässälaskua/monivalintatehtäviä Tytöt: osaavat ongelmaratkaisu
Luonnontieteet -	Tyydyttävä	Tyydyttävä	Pojat: Osaavat fysiikkaa. Tytöt: osaavat biologiaa. Kokeelliset työtavat parantavat tuloksia.
Historia Yhteiskuntaoppi	Kohtalainen tyydyttävä	Kohtalainen tyydyttävä	Alueelliset erot pieniä. YO koettiin erittäin hyödylliseksi.
Liikunta	30% kt/hyvä	33% kt/hyvä	Tyttöjen aktiivisuus lisääntynyt. Heikoin ¼ pojat entistä heikompia. 65%/78% pitää koululiikunnasta.
Musiikki Kuvataide käsityö			Kuvataiteen perusoppiaineen hallinnassa sekä visuaalisen kulttuurin tuntemuksessa selviä puutteita yli 50 % oppilaista Myönteinen suhtautuminen opiskeluun

Oppiaine	Tytöt	Pojat	huomioita
Aihekokonaisuudet	Hyvä	Hyvä	Suhtautuminen myönteinen. 74 % opettajista haluaa säilyttää aihekokonaisuudet. Tärkein: ihmisenä kasvaminen.

Paikallisen työn kysymyksiä

- Mitä tietoja oman alueen oppilaiden hyvinvoinnista?
- Mihin suuntaan oppimistulokset ovat kehittyneet?
- Mitä johtopäätöksiä voi tehdä? Mihin olisi tärkeintä tarttua?
- Hyvinvointia ja viihtymistä edistäviin tekijöihin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Oppimisen tulevaisuus 2030-barometri

OPH, Otavan opisto, TYO, Demos ry

Ratkaistuja kysymyksiä

Tarvitaan monta tapaa oppia ja opettaa

- ilmiöoppiminen, ongelmalähtöinen oppiminen
- itseopiskelu, kansalaistoiminnan ja muun kuin kouluoppimisen hyväksilukeminen
- osaamisen näyttäminen

Resurssikysymys; ajattelu uudella tavalla

- yhteistuottamisen ja jakamisen uudet toimintatavat
- eläkeläiset ja vanhemmat mukaan koulun toimintaan
- tehtävien ja säännösten tiukkojen raja-aitojen murtaminen

Erilaisuuden huomioonottaminen tärkeää

- yksilölliset tarpeet
- yhteistoiminnallisen oppimisen muodot

Opettajan tehtävän uudelleen arviointi välttämätöntä

- Moniammatillisuuden lisääntyminen

Uudistuksessa keskeisiä kysymyksiä

VISIO - Mitä on tulevaisuuden sivistys? Millaista osaamista tarvitaan?
Millainen työskentely tuottaa haluttua osaamista ja sivistystä?

TOTEUTUS - Miten muutos toteutuu kuntien ja koulujen
toimintakulttuurissa sekä jokaisella oppitunnilla

KOULUTUS JA OHJAUS - Millaisia taitoja opettajat ja koulun muu henkilöstö
tarvitsee kyetäkseen työskentelemään tulevaisuuden sivistystä ja
osaamista edistävällä tavalla?

ASIAKIRJAT - Mikä on opetussuunnitelman perusteiden ja paikallisen
opetussuunnitelman merkitys opettajan ja kouluyhteisön työn
ohjaajana ja tukijana?

Miten? - Opetussuunnitelma

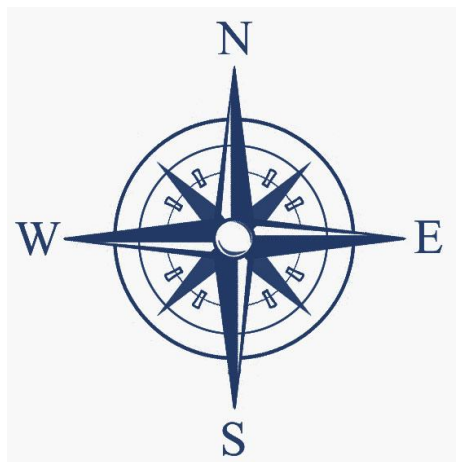
”Kartta”

”Tulevaisuusnavigoinnin hyvä apuväline”

”Tarvitaan kompassi”

Suunnan määrittely

Eettisen ja käytännöllisen
orientaation rakentaminen

Nykytilan analyysi

Tahtotilan luominen

TAVOITTEENA 2016

- Tavoitteena saada selkeämpi, entistä suppeampi opetussuunnitelma –
Minimitavoitteet?
- Koulua ei saa vaivata kiire!
- Perusteiden valmistelu tehdään nyt entistä avoimemmin ja laajemmassa sidosryhmäyhteistyössä.
- Tutustu ja kommentoi 19.11.2012 alkaen:
www.oph.fi

MISSÄ TARVITAAN MUUTOSTA?

Muutosta tarvitaan mm.

- Arvot
- Oppimiskäsitys
- Toimintakulttuurin muutos
- Toiminta- ja oppimisympäristön muutokset
- Oppilaiden osallisuus ja osallistaminen (työtavat ja eheyttäminen)
- Laaja-alainen osaaminen (esim. monilukutaito)
- Opettajan rooli ja yhteiskunnan muutokset
- Oppimisympäristöt, uudet työtavat ja yhteistyön tekeminen

OPETTAJA KYSYY 30.8.2013

Maija-Leena Nissilä: *”Mitä paikallisesti voi tehdä jo nyt?”*

Irmeli Halinen: *”Kannattaa käynnistää opetussuunnitelmaa pohjustava keskustelu. Tukimateriaalia saa Opetushallituksen OPS 2016 –verkkosivuilta.”*

BLOGIT OHJAAMASSA PROSESSIA

1120 kommenttia + 114 lomaketta = entistä parempi OPS!

- Reilut 80 % opetuksen järjestäjien kautta tulleista vastauksista totesi perusteiden uudistamisen suunnan olevan oikea tai melko oikea.
- Mikä esiopetusikäisten lasten opetuksessa on kaikkein tärkeintä? Miten saadaan vielä isompi joukko mukaan keskusteluun? Lähtisikö viesti juuri sinun kauttasi eteenpäin?

(Opetusneuvos Irmeli Halinen)

Oppilaat ja oppimisen tulevaisuus

- Oppimisen tulevaisuus 2030 -barometrien tuottamasta aineistosta on koottu julkaisu:
- [Oppimisen tulevaisuus 2030 - Toinen koulu, toinen maailma](#)
- [Lukion tulevaisuus 2030 – Toinen koulu, toinen maailma](#)
- Miten oppilaat teidän kunnassanne ja koulussanne ovat työssä mukana? Saavatko he olla mukana rakentamassa omaa tulevaisuuttaan?

(Opetusneuvos Irmeli Halinen)

OPS 2016 tukee kouluja kestävän tulevaisuuden polulla

- ...tavoitteena on ollut, että jokaisella koululla on oma kestävän kehityksen ohjelma.
- [Suomen luonnon päivää](#) vietetään la 31.8.2013. Kouluissa Suomen luonnon päivän toivotaan näkyvän teemapäivää edeltävällä viikolla.
- [Rakennusperintöpäivää](#) vietetään 6.-8.9.2013 teemalla ”Eläköön rakennus”.
- Vuosi 2014 on nimetty [Suomenlahti-vuodeksi](#).
- Kansainvälisiä yhteistyömahdollisuuksia ympäristökysymysten parissa kouluille tarjoaa [GLOBE-ohjelma](#), jossa tutkivan oppimisen keinoin päästään luonnonprosessien ja ympäristön tilan syvälliseen ymmärtämiseen.

(Opetusneuvos Lea Houtsonen)

Opetussuunnitelma kahdella kielellä

- Jotta työ onnistuu ja tuntuu kaikista siihen osallistuvista mielekkäältä, on tärkeää hahmottaa ensin uudistuksen tavoitteet ja yleiset linjat ja muodostaa itselle kokonaiskuva uudistuksesta.

(Opetusneuvos Christina Anderssén)

Oppimisen ja koulunkäynnin tukeakin uudistetaan

Oppimisen ja koulunkäynnin tuen osatyöryhmä sai tehtäväkseen tarkistaa esi- ja perusopetuksen tukea koskevat luvut ja tehdä esitykset tarvittavista muutoksista ja täsmennyksistä. Työryhmä tekee myös ehdotuksen siitä, miten nykyiset perusteet ovat jaettavissa selkeään normiosuuteen ja toteuttamista tukevaan aineistoon, ns. tukiosuuteen.

(Opetusneuvos Pirjo Koivula)

Oppimisen ja koulunkäynnin tukeakin uudistetaan (...jatkuu)

- Tehtävänä on myös pohtia, miten oppimisen ja koulunkäynnin tuki kuvataan eri oppiaineiden yhteydessä. Oppilaan oikeus tukeen toteutuu kunnolla vasta silloin, kun se näkyy myös kaikissa oppiaineissa. Kullekin oppiaineelle ominaista eriyttämistä kuvataan oppiaineen työtapojen yhteydessä. On hyvä pohtia eri oppiaineiden solmukohtia, jotka tuottavat keskimääräistä enemmän vaikeuksia oppimisessa. Kun ne on tiedostettu, voidaan ottaa käyttöön uusia oppimisstrategioita. Arvioinnissa taas mietitään, millaisia menetelmiä voidaan käyttää, että oppilas voisi parhaiten osoittaa osaamisensa, jos hänellä on oppimisvaikeuksia.

(Opetusneuvos Pirjo Koivula)

Miten sinä kehittäisit esiopetusta?

- Tuoreen esiopetuksen laatua tarkastelleen arviointitutkimuksen mukaan lasten ja huoltajien aidon osallisuuden kehittämisessä on vielä tehtävää.
- Lasten toimintaympäristö muuttuu ja sen myötä myös esiopetuksessa on katsottava tulevaisuuteen. Kaikki tiedot nykytilasta eivät ole iloisia. Hätkäyttäviä ovat esimerkiksi tilastot lasten liikunnan vähäisyydestä.

(Opetusneuvos Arja-Sisko Holappa)

Tavoitteena monilukutaito

- Käsitteen nimenä monilukutaito on sujuvaa suomea ja näppärän lyhyt. Sen haasteena on, että sitä pitää osata tulkita totuttua laajemmin niin, että **lukutaito** (engl. *literacy*) -käsitteeseen kuuluu ymmärtämisen lisäksi myös tekstien tuottaminen. Tuottaminen puolestaan ei ole vain kirjoittamista, vaan tietoa välitetään moni eri tavoin ja välinein. Nykytekstit ovat monikanavaisia, **multimodaalisia**.

(Opetusneuvos Pirjo Sinko)

Tavoitteena monilukutaito (...jatkuu)

- Kaikki varmaan jo ymmärsivät lukemansa: opettajan on pidettävä huolta oman lukutaitonsa kehittymisestä, hallittava monilukutaidon kirjo johdattaessaan oppilaitaan monimediaiseen tekstimaailmaan ja uusiin lukutaitoihin.

(Opetusneuvos Pirjo Sinko)

Tunteet kuuluvat oppimiseen

- Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana oppimiseen ja opettamiseen liittyvät tunteet ovat alkaneet kiinnostaa tutkijoita yhä enemmän. Mielenkiinto on suuntautunut muun muassa suoriutumiseen, motivaatioon ja sitoutumiseen. Nykytiedon valossa näyttääkin, että emotionaalinen hyvinvointi tukee oppimista ja myönteiset tunnetilat edistävät oppilaiden sitoutumista oppimisprosessiin. Tällä seikalla on merkitystä pedagogisten ratkaisujen kannalta. Tutkijat ovat olleet kiinnostuneita myös itsesäätelystä ja luokkahuoneen vuorovaikutustilanteista. Tulosten pohjalta voisi tiivistetysti todeta, että opettajan toiminnalla näyttää oleva keskeinen merkitys sekä itsesäätelyn oppimisessa että opiskeluilmapiirin luomisessa.

(Opetusneuvos Eija Kauppinen)

OPS-TYÖN ALOITTAMINEN

- Nykytilan kuvaus ja arviointi
- Etukäteistietojen hankinta
- Verkoston luominen ja yhteistyön suunnittelemine
- Aikatauluista ja tehtäväalueista sopiminen
- Tiedottamisesta sopiminen
- **Keskustelu ja ajatustenvaihto** ts. informaation tuottaminen
- Opetussuunnitelman kokoaminen ja kirjaaminen
- Arviointi (lausuntokierrokset)
- OPS-työn lopettaminen / päivittäminen

SITOUTTAMINEN

- Miten opettajat saadaan mukaan ops-työhön?
  - prosessi vaatii aikaa ja resursseja
  - kokousajat
  - johtaja / henkilö, joka valmistelelee
  - tarpeen luominen
  - tavoitteet selviksi
  - sisällöt selviksi
  - ops-projektilla aikataulu
  - selkeät roolit ja tehtävät: johtaja, vetäjä, tekijä, kokoaja, tiedottaja, hengen luoja jne.
  - vapauden ja tilan antaminen
  - kaikki ovat asiantuntijoita
  - erilaisuuden arvostaminen
  - jatkuva tiedottaminen
  - tuen saaminen

Lähteet:

- www.oph.fi, <http://www.oph.fi/ops2016>
- Opetushallitus, Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset, Määräys 29.10.2010
- OPS-HKI, Helsingin kaupungin peruskoulujen kuntakohtaiset opetussuunnitelmamuutokset 2011, luonnos 17.1.2011
- Opetusneuvos Irmeli Halinen, Harjoittelukoulut, eNorssin koulutustilaisuuksien ja seminaarien luennot 2010-2013.
- Salminen, Jari. Koulun pirulliset dilemmat. Kustannusosakeyhtiö Teos 2012. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna.
- Toinen koulu – toinen maailma : Oppimisen tulevaisuus 2030 (Linturi et al.2011)
- Tulevaisuuden koulu ja johtaminen – Skenaariot 2020-luvulla (Kyllönen 2011)
- Yhtenäisen peruskoulun menestystarina. Toim. Kauko Hämäläinen, Aslak Lindström ja Jorma Puhakka. Yliopistopaino 2006. Päivi Atjonen, Opetussuunnitelman tie tylsästä komiteamietinnöstä värikkääksi nettisivustoksi –artikkeli s. 76-82.
- Yhtenäisen peruskoulun menestystarina. Toim. Kauko Hämäläinen, Aslak Lindström ja Jorma Puhakka. Yliopistopaino 2006. Irmeli Halinen ja Asta Pietilä, Yhtenäisen perusopetuksen kehityksestä –artikkeli s. 95-107.

Lähteet (jatkuu)

- Tikkanen, Tiina. “Pakkopullasta tiennäyttäjäksi, Opettaja 25.3.2011 N:o 12 s. 8-11.
- Rutonen, Matti. Ops-uudistustyö vauhtiin. Opettaja 10.8.2012 N:o 32 s. 6.
- Kotro, Arno. Paras mahdollinen koulu. Opettaja 14.9.2012 N:o 37 s. 12
- Tikkanen, Tiina. Opetussuunnitelmatyössä orientaation aika. Opettaja 14.9.2012 N:o 37 s. 66
- Opetussuunnitelmatyöhön varauduttava. Opettaja 14.9.2012 N:o 37 s. 73.
- Nissilä, Maija-Leena. Uudistuvatko aihekokonaisuudet? Opettaja 30.8.2013 N:o 35 s. 6.